

Cross-border leases in de jaarrekening

Jan Backhuijs

SAMENVATTING In de afgelopen jaren hebben diverse Nederlandse ondernemingen met hun materiële vaste activa zogenoemde cross-border leasetransacties gedaan. Een dergelijke transactie bestaat uit meerdere met elkaar samenhangende overeenkomsten, die een zeer lange looptijd kunnen hebben. In dit artikel worden diverse aspecten van de verwerking van een dergelijke complexe transactie in de jaarrekening van de onderneming met de materiële vaste activa nader beschouwd. Dit wordt gedaan aan de hand van de regelgeving daarover in de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ) en de International Financial Reporting Standards (IFRS).

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Als gevolg van de zeer lange looptijd van de cross-border leasetransacties die door elektriciteitsdistributiebedrijven in het verleden met hun netwerkactiva zijn gedaan, is het mogelijk dat de splitsing van hun activiteiten in netwerkactiviteiten en commerciële activiteiten (zoals productie, handel en levering) alsnog invloed gaat hebben op het vermogen en resultaat van deze ondernemingen.

1 Inleiding

In de laatste decennia van de 20^e eeuw zijn door diverse Nederlandse ondernemingen zogenoemde cross-border leasetransacties (hierna: CBL-transactie) voor hun materiële vaste activa afgesloten. Een dergelijke 'internationale' leasetransactie lijkt op het eerste gezicht niets bijzonders. Als het belangrijkste doel van de

transactie is het overdragen is van het gebruik van de activa aan de buitenlandse partij met wie het bedrijf de transactie doet, zijn de normale verwerkingsregels van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ), zoals vastgelegd in hoofdstuk 292 Leasing respectievelijk de International Financial Reporting Standards (IFRS) van IAS 17 Leases, van toepassing. Als het belangrijkste doel van de CBL echter niet het overdragen is van het gebruik van de activa, maar het door de buitenlandse partij verwezenlijken van een belastingvoordeel, waarvan een deel via een vergoeding ten gunste van het bedrijf met de materiële vaste activa komt, wordt de verwerking van de transactie afwijkend van voornoemde regelgeving.

In dit artikel wordt allereerst aangegeven bij welke ondernemingen en voor welke activa CBL's met deze laatst bedoelde doelstelling normaliter voorkomen (paragraaf 2). Daarna worden (in paragraaf 3) de hoofdlijnen van een CBL-transactie beschreven. Vervolgens wordt (in paragraaf 4) de verslaggeving over de CBL in de jaarrekening van de onderneming met de materiële vaste activa beschouwd. Afgesloten wordt met een samenvatting en conclusies (paragraaf 5).

2 Het toepassingsgebied

In de discussies over CBL's richt de aandacht zich veelal op elektriciteitsdistributiebedrijven en hun netwerken. Maar ook andere ondernemingen met stabiele groepen van grote activa hebben dergelijke transacties gedaan. Zo hebben in de jaren '60 en '70 van de 20^e eeuw luchtvaartmaatschappijen CBL's afgesloten, in het bijzonder bij de aankoop van vliegtuigen. In de jaren '90 hebben niet alleen elektriciteitsdistributiebedrijven CBL's afgesloten. Ook andere ondernemingen die in zekere mate in het publieke domein opereerden, hebben dat gedaan. Daarbij kan worden gedacht aan nutsbedrijven als energieproductiebedrijven met hun centrales, waterschappen met hun gemalen of zuiveringsinstallaties, en spoorweg-

Mr. drs. J.B. Backhuijs RA is werkzaam bij het National Office van PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. en voorzitter van de vaktechnische staf van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

maatschappijen met hun rollend materieel. Wat hierna wordt geschreven over de elektriciteitsdistributiebedrijven en hun netwerken, geldt dus ook voor die ondernemingen en hun activa. Een belangrijk kenmerk van de kapitaalgoederen die in dergelijke CBL's zijn betrokken, is dat ze naar verwachting in de toekomst langdurig een stabiele stroom van inkomsten zullen blijven genereren.

3 De transactie

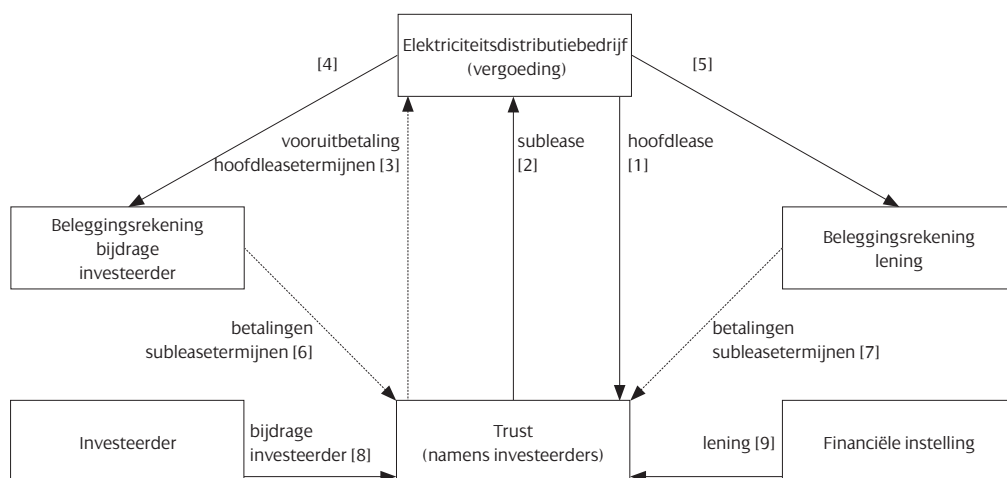
Een 'gemiddelde' CBL kenmerkt zich door een reeks van overeenkomsten die in één transactie worden verwerkt. In figuur 1 is een schematisch overzicht van een dergelijke transactie opgenomen. Overigens zijn in de loop van de tijd CBL's in diverse vormen en varianten gedaan¹. Aan de essentiële karakteristieken van de transactie doet dat echter niet af.

Onder een CBL als weergegeven in figuur 1 least het elektriciteitsdistributiebedrijf (de headlessor) zijn netwerk, dat wordt gebruikt voor de distributie van elektriciteit aan zijn klanten, onder een hoofdlease-overeenkomst [1] aan een buitenlandse investeerder (de headlessee), die veelal opereert via een trust. Hetzelfde netwerk wordt door de buitenlandse investeerder (als sublessor) onder een sublease-overeenkomst weer teruggeleast aan het elektriciteitsdistributiebedrijf (als sublessee) voor een kortere periode [2]. Het elektriciteitsdistributiebedrijf is dus headlessor en sublessee; de buiten-

landse investeerder zowel headlessee als sublessor. Aan het einde van de subleaseperiode heeft het elektriciteitsdistributiebedrijf een optie om de rechten van de investeerder terug te kopen. Indien het elektriciteitsdistributiebedrijf die koopoptie niet uitoefent, ontvangt de investeerder op basis van de opties die hij heeft, een minimaal rendement op zijn investering in de hoofdlease-overeenkomst. Zo kan de investeerder dus het betrokken actief terug overdragen aan het elektriciteitsdistributiebedrijf, dan wel een rendement op zijn investering in de hoofdlease-overeenkomst van het elektriciteitsdistributiebedrijf opeisen. Normaliter worden daarom aan het einde van de subleaseperiode de rechten van de sublessor (dat is dus de investeerder) terug overgedragen aan de headlessor (het elektriciteitsdistributiebedrijf).

Het belangrijkste doel van de transactie is dat de investeerder een belastingvoordeel verwezenlijkt. Het is dan ook een belangrijk aspect van de transactie dat dit belastingvoordeel werkelijk wordt gerealiseerd. Een deel van het belastingvoordeel komt via een vergoeding ten gunste van het elektriciteitsdistributiebedrijf. Soms gebeurt dit op het moment van het afsluiten van de CBL, soms in de loop van de subleaseperiode. Dat belastingvoordeel van de investeerder ontstaat doordat de investeerder in zijn eigen fiscale jurisdictie het netwerk activeert en afschrijft volgens de regels van de fiscale winstbepaling van dat land, zodat hij betaling van belastingen over zijn winst uitstelt. Het is niet de bedoeling om het gebruiksrecht

Figuur 1 Karakteristieken van een CBL-transactie

van het netwerk aan de investeerder over te dragen. Op het moment van het afsluiten van de transactie, betaalt de investeerder de leasetermijnen op basis van de hoofdlease-overeenkomst vooruit [3]. Dit vooruit-betaalde bedrag is voor een deel afkomstig uit de eigen middelen die de investeerder zelf beschikbaar stelt [8], en voor het merendeel afkomstig uit leningen die door financiële instellingen specifiek voor de transactie beschikbaar worden gesteld aan de investeerder [9]. De overeenkomsten vereisen dat de vooruitbetaalde bedragen die nodig zijn voor de betaling van de subleasetermijnen, worden belegd in risicovrije activa en, om de in rechte afdwingbare betalingsovereenkomsten te bekrachtigen, op afzonderlijke beleggingsrekeningen worden gezet ([4] en [5]). Deze beleggingsrekeningen worden door een trustee zonder zeggenschap van het elektriciteitsdistributiebedrijf beheerd.

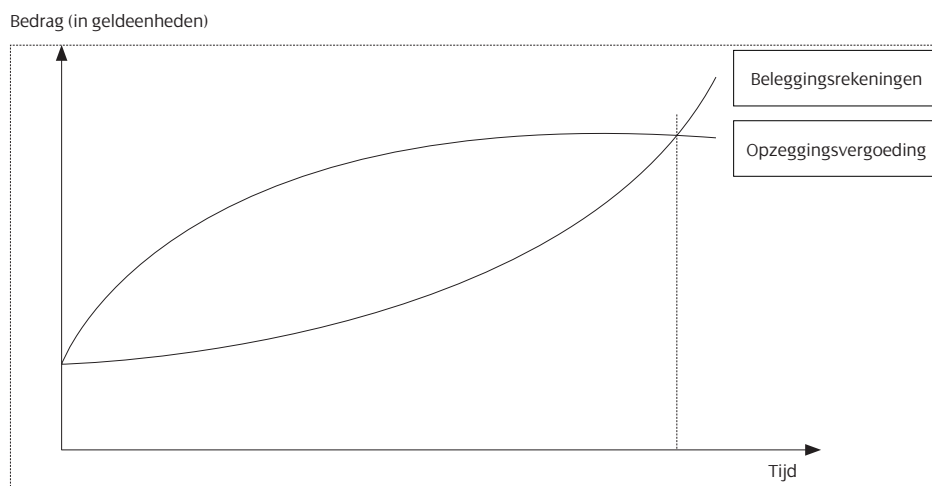
Gedurende de looptijd van de sublease-overeenkomst, worden de subleasetermijnen voldaan uit de middelen die aan de beleggingsrekeningen worden onttrokken ([6] en [7]). Het elektriciteitsdistributiebedrijf garandeert de verplichting tot betaling van de subleasetermijnen en zal die garantie moeten nakomen indien de beleggingsrekening over onvoldoende middelen beschikt. Het elektriciteitsdistributiebedrijf, en niet de investeerder, heeft het recht om de sublease-overeenkomst voortijdig te beëindigen. Die voortijdige beëindiging kan zich onder meer

voordoen bij een verandering van de nationale of internationale belastingwetgeving, als gevolg waarvan de investeerder zijn belastingbaten geheel of gedeeltelijk kwijt raakt, of als het elektriciteitsdistributiebedrijf besluit om het betrokken netwerk van de hand te doen (bijvoorbeeld in verband met vervanging, verkoop of verbruik). Het elektriciteitsdistributiebedrijf is dan wel verplicht om een opzeggingsvergoeding aan de investeerder te betalen. De hoogte van de opzeggingsvergoeding verandert in de loop van de tijd. Indien het elektriciteitsdistributiebedrijf voor voortijdige beëindiging kiest, wordt de opzeggingsvergoeding betaald uit de middelen die op de afzonderlijke beleggingsrekeningen zijn gezet. Indien de aanwezige bedragen op de afzonderlijke beleggingsrekeningen onvoldoende zijn, wordt het verschil door het elektriciteitsdistributiebedrijf zelf bijbetaald.

Zie figuur 2 voor de ontwikkeling van de opzeggingsvergoeding in relatie tot de bedragen op de beleggingsrekeningen gedurende de looptijd van de CBL. Zolang de opzeggingsvergoeding boven het bedrag op de beleggingsrekening ligt, moet het verschil door het elektriciteitsdistributiebedrijf worden bijbetaald bij een voortijdige beëindiging. Het moment waarop beide lijnen elkaar snijden, ligt veelal slechts een beperkt aantal jaren voor het moment waarop de sublease kan worden beëindigd door het uitoefenen van de desbetreffende optie.

Gewoonlijk omvat de transactie, die uit diverse over-

Figuur 2 De ontwikkeling van de opzeggingsvergoeding in relatie tot de bedragen op de beleggingsrekeningen gedurende de looptijd van de CBL

eenkomsten bestaat, vele honderden bladzijden. Dit maakt de leesbaarheid en begrijpelijkheid van de in verband met de CBL gemaakte afspraken niet gemakkelijk.

4 Verwerking in de jaarrekening

4.1 Inleiding

Over de verwerking van een CBL in de jaarrekening door de onderneming die de activa in de transactie inbrengt, is in Nederland regelgeving in de RJ en de IFRS beschikbaar². Deze regelgeving behandelt de verwerking van een CBL als geheel. De verwerking van een overeenkomst die als onderdeel van de CBL is afgesloten, in de jaarrekening van een afzonderlijke entiteit die in de geconsolideerde jaarrekening van het elektriciteitsdistributiebedrijf wordt verwerkt, komt in deze regelgeving niet ter sprake. In dit artikel wordt evenmin ingegaan op de verwerking van de CBL in de jaarrekening van de buitenlandse investeerder.

De IFRS kennen vanaf eind 2001 een interpretatie van de standaarden over dit onderwerp: SIC Interpretation 27 Evaluating the Substance of Transactions Involving the Legal Form of a Lease (hierna: SIC 27). De RJ hebben over dit onderwerp in 2003 een afzonderlijke paragraaf opgenomen, die inmiddels is terug te vinden als paragraaf 292.5 Samengestelde transacties met de juridische vorm van een lease-overeenkomst (hierna: RJ 292.5). Daarbij is destijds door de RJ aangegeven dat aan deze paragraaf SIC 27 ten grondslag heeft gelegen.

Het eerste belangrijke punt bij het verwerken van een CBL, betreft de vraag of de verschillende overeenkomsten afzonderlijk dan wel als een geheel moeten worden beschouwd. Ten minste twee van die overeenkomsten betreffen een lease-overeenkomst, omdat het elektriciteitsdistributiebedrijf eerst het netwerk in een headlease beschikbaar stelt aan de trust en gelijktijdig via een sublease weer terugkrijgt. Indien die afzonderlijke overeenkomsten niet als een geheel worden beschouwd, leidt dat ertoe dat onder meer deze beide leaseovereenkomsten ieder op basis van hun eigen kenmerken worden geclassificeerd en verwerkt in de jaarrekening van het elektriciteitsdistributiebedrijf.

Zowel SIC 27 als RJ 292.5 geeft daarbij aan dat essentieel in die beoordeling is of de diverse afgesloten overeenkomsten niet goed kunnen worden begrepen zonder dat ze als één geheel worden beschouwd³. In de RJ is een dergelijke beoordeling in algemene zin uitgewerkt in een afzonderlijke paragraaf over samengestelde transacties (ook wel genaamd 'package deals')⁴.

In deze paragraaf wordt aangegeven dat in een samengestelde transactie per afzonderlijke overeenkomst veelal geen economisch evenwicht bestaat tussen prestatie en contraprestatie, zodat de afzonderlijke overeenkomst niet zou zijn afgesloten. Voor het geheel van overeenkomsten die de samengestelde transactie vormen, bestaat echter wel evenwicht tussen de totaliteit van de prestaties en de totaliteit van de contraprestaties. Als voorwaarde wordt aangegeven dat de overeenkomsten alle voortvloeien uit één wederzijdse wilsovereenstemming, die zich kan manifesteren in één of meer overeenkomsten tussen partijen⁵.

Bij de beoordeling van een CBL als bedoeld in dit artikel, is van belang dat het elektriciteitsdistributiebedrijf het netwerk least aan de investeerder en gelijktijdig weer terugleest. Bij een dergelijke transactie is het niet de bedoeling om het gebruik van het netwerk dat in de CBL is betrokken, over te dragen aan de investeerder. Een aanwijzing daarvoor kan worden gevonden in het feit dat het elektriciteitsdistributiebedrijf de voor- en nadelen verbonden aan de eigendom van het netwerk, behoudt en feitelijk dezelfde gebruiksrechten heeft als voor de transactie. Ook is een aanwijzing dat het de belangrijkste bedoeling van het afsluiten van de CBL is dat de investeerder een belastingvoordeel verwezenlijkt, dat wordt gedeeld met het elektriciteitsdistributiebedrijf, en niet om het recht van gebruik van het netwerk over te dragen. Een andere aanwijzing kan zijn dat de investeerder een putoptie heeft, die vrijwel zeker zal worden uitgeoefend, bijvoorbeeld omdat de prijs belangrijk hoger is dan de verwachte reële waarde van het netwerk op het moment van uitoefening⁶. Het beoordelen van deze (en wellicht andere aanwijzingen) is een eerste belangrijke (en niet eenvoudige) stap bij de verwerking van een CBL in de jaarrekening.

In de situaties van de vermelde aanwijzingen is de conclusie dat er weliswaar qua juridische vorm sprake is van onder meer twee lease-overeenkomsten, maar dat qua economische realiteit het geheel van de overeenkomsten iets anders voorstelt. Dat 'iets anders' wordt in dit artikel een 'CBL' genoemd. Bij de verwerking van een dergelijke CBL in de jaarrekening van het elektriciteitsdistributiebedrijf, zijn de volgende posten van belang:

- de vergoeding die als gevolg van het afsluiten van de CBL wordt ontvangen;
- de materiële vaste activa die in de CBL worden ingebracht;
- de beleggingsrekeningen die na het afsluiten van de CBL worden gehouden;
- de verplichtingen die uit de CBL ontstaan; en
- de risico's die de CBL met zich brengt.

4.2 Vergoeding

Als gevolg van het afsluiten van de CBL, ontvangt het elektriciteitsdistributiebedrijf een vergoeding. Deze vergoeding wordt verwerkt zodra aan de voorwaarden voor het verwerken van opbrengsten uit hoofde van dienstverlening wordt voldaan⁷:

- a Het bedrag van de opbrengst kan op betrouwbare wijze worden bepaald.

Dit is normaliter geen probleem, omdat het bedrag van de vergoeding aan de hand van de schriftelijke overeenkomsten van de CBL is vast te stellen.

- b Het is waarschijnlijk dat de economische voordelen met betrekking tot de transactie zullen worden ontvangen.

Indien de vergoeding wordt ontvangen bij het afsluiten van de CBL (wat meestal het geval is), is ook aan deze voorwaarde voldaan.

- c De mate waarin de dienstverlening is verricht, kan op betrouwbare wijze worden vastgesteld.

Een lastig aspect in dit verband is de termijn dat de CBL naar verwachting zal bestaan. Normaliter eindigt de CBL op het moment dat de sublease-overeenkomst wordt beëindigd als gevolg van het uitoefenen van de desbetreffende optie. Dat moment ligt dikwijls vele jaren ná het afsluiten van de CBL. Wordt dan de vergoeding over de verwachte periode van de CBL ten gunste van het resultaat gebracht, of wordt de vergoeding onmiddellijk als zodanig verwerkt? Zowel IAS 18 Revenue als RJ 270 De winst- en verliesrekening geeft voorbeeld 14 onder c. (in de Appendix respectievelijk Bijlage 1). In dit voorbeeld staat dat de vergoeding wordt verwerkt op het moment dat een bepaalde belangrijke handeling die belangrijker is dan alle andere handelingen, is verricht. In het algemeen is over het moment van het afsluiten van de CBL de slotsom dat dit veruit de belangrijkste handeling gedurende de looptijd van de CBL is. De daarna volgende handelingen (zoals periodieke informatieverschaffing) zijn slechts nakomende acties, die nauwelijks van belang zijn voor de transactie als zodanig. Als gevolg hiervan wordt geconcludeerd dat de dienstverlening door het elektriciteitsdistributiebedrijf in verband met de CBL op het moment van het afsluiten van de CBL is voltooid, en de vergoeding ten gunste van het resultaat kan worden verwerkt.

- d De kosten van het afsluiten van de CBL en de kosten van de CBL gedurende de gehele verwachte looptijd, kunnen op betrouwbare wijze worden bepaald. Onder de kosten gedurende de verwachte looptijd worden de kosten begrepen van het afsluiten van bijvoorbeeld een letter-of-credit, de kosten op het verwachte moment van het uitoefenen van de optie die leidt tot de ontbinding van de CBL, de kosten van

de externe adviseurs in verband met het afsluiten en gedurende de verwachte looptijd van de CBL. Deze kosten zijn normaliter in verhouding tot het bedrag van de vergoeding zeer beperkt. Ze worden daarom in mindering gebracht op het bedrag van de vergoeding en als overlopend passief verwerkt.

Het wordt niet uitgesloten geacht dat de splitsing van de activiteiten van het elektriciteitsdistributiebedrijf in netwerkactiviteiten en overige activiteiten invloed zal hebben op de hoogte van de kosten van de letter-of-credit in verband met de CBL.⁸

Naast het voldoen aan deze algemene voorwaarden voor het verantwoorden van de vergoeding als bate, wordt bij een CBL door een elektriciteitsdistributiebedrijf aandacht gegeven aan andere factoren als: blijvende betrokkenheid in de vorm van duidelijke inspanningsverplichtingen in de toekomst die noodzakelijk zijn om de vergoeding te verdienen, resterende risico's, voorwaarden van garantieafspraken, en het risico dat de vergoeding moet worden terugbetaald.

Mocht de vergoeding bij het afsluiten van de CBL worden ontvangen, dan zijn indicaties voor het ten onrechte onmiddellijk en volledig als bate verwerken van de vergoeding onder meer de volgende⁹:

- Het is onzeker of het elektriciteitsdistributiebedrijf de vergoeding mag behouden vanwege verplichtingen om bepaalde belangrijke acties te ondernemen of juist daarvan af te zien. Het afsluiten van de CBL is dan dus niet de belangrijkste handeling van de transactie geweest (zie hiervoor onder c.).
- Aan het gebruik van het betrokken netwerk door het elektriciteitsdistributiebedrijf worden gedurende de verwachte looptijd van de CBL zodanige beperkingen opgelegd, dat in vergelijking met de periode voorafgaand aan het afsluiten van de CBL géén normaal gebruik van dat netwerk mogelijk is.
- Op het moment van het afsluiten van de CBL bestaat een aanmerkelijk risico dat de CBL voortijdig moet worden beëindigd en het elektriciteitsdistributiebedrijf de ontvangen vergoeding zal moeten terugbetalen (of zelfs meer). Dan is dus niet voldaan aan de hiervoor genoemde voorwaarde b.

In al dergelijke gevallen wordt het als bate verwerken van de vergoeding uitgesteld tot het moment waarop het waarschijnlijk is dat het elektriciteitsdistributiebedrijf de vergoeding wél mag behouden. Een mogelijke indicatie hiervoor is het bereiken van het moment waarop de bij voortijdige beëindiging van de CBL door het elektriciteitsdistributiebedrijf te betalen opzeggingsvergoeding minder is dan de waarden die op dat moment op de beleggingsrekeningen staan (zie figuur 2).

Het tot een conclusie komen over het moment waarop de vergoeding als bate in de jaarrekening wordt verwerkt, vraagt dus om een kritische beoordeling van de transactie als geheel. Het is daarom logisch dat in de jaarrekening wordt uiteengezet welke verwerkingswijze van de ontvangen vergoeding is toegepast, het bedrag dat als bate is verwerkt in het verslagjaar, en de post van de winst- en verliesrekening waarin dat bedrag is verantwoord.¹⁰ In verband met de splitsing van de activiteiten van het elektriciteitsdistributiebedrijf, is wellicht aandacht nodig voor de hoogte van de verwachte kosten die als overlopend passief zijn verwerkt.

4.3 Materiële vaste activa

In de CBL zijn netwerken van het elektriciteitsdistributiebedrijf betrokken. Gewoonlijk staan deze of als zodanig of onderverdeeld naar de onderscheiden component in de balans.

Allereerst doet zich de vraag voor of, als gevolg van het afsluiten van de CBL, het elektriciteitsdistributiebedrijf zijn netwerk op een andere wijze in zijn jaarrekening zou moeten verwerken of zelfs helemaal niet meer in zijn balans zou moeten opnemen. Indien wordt geconcludeerd dat er sprake is van een CBL als bedoeld in dit artikel, verandert er qua economische realiteit met betrekking tot het netwerk niets voor het elektriciteitsdistributiebedrijf. Er is immers geen transactie afgesloten die kwalificeert als een lease-overeenkomst, omdat het recht op het gebruik van het netwerk niet is overgedragen.¹¹ Dat betekent dat het netwerk onder de materiële vaste activa verwerkt blijft worden zoals het vóór het afsluiten van de CBL al gebeurde.

Het netwerk van het elektriciteitsdistributiebedrijf is het cruciale object in de gehele transactie. Dat is de reden dat normaliter door de andere betrokken partijen zekerheden worden verlangd dat het elektriciteitsdistributiebedrijf het netwerk als zodanig behoudt en blijft gebruiken, met als gevolg dat zijn waarde niet verloren gaat. Het in een CBL als zekerheid geven van het netwerk of essentiële onderdelen daarvan door het elektriciteitsdistributiebedrijf, komt dan ook regelmatig voor. Ondanks het feit dat niet meer over het netwerk net zo vrijelijk kan worden beschikt als voor het afsluiten van de CBL, leidt het geven van die zekerheden niet tot verandering van het voortgezette gebruik van het netwerk. Daarom moet echter wel over de activa die als zekerheid zijn gegeven, een toelichting worden verstrekt. Gecombineerd met de toelichting over de activa die in de CBL zijn betrokken¹², wordt deze informatie ade-

quaat gegeven door de aard en de boekwaarde van de betrokken activa te vermelden, evenals de aard van de mogelijk gestelde zekerheden.

4.4 Beleggingsrekeningen

Als gevolg van het afsluiten van de CBL, ontstaan beleggingsrekeningen ten behoeve van de investeerder en de financierende instellingen. De vraag is of het elektriciteitsdistributiebedrijf die beleggingsrekeningen op zijn eigen balans moet verwerken. Voor het antwoord op deze vraag is het noodzakelijk te kijken naar wat onder IFRS en RJ een actief is. Deze geven hierop hetzelfde antwoord: een actief is een uit een gebeurtenis in het verleden voortgekomen middel waarover de rechtspersoon de beschikkingsmacht heeft en waaruit in de toekomst naar verwachting economische voordelen naar de rechtspersoon zullen vloeien.¹³

In de beoordeling van het al dan niet verwerken van de beleggingsrekeningen op de balans van het elektriciteitsdistributiebedrijf, is het van belang een onderscheid te maken tussen beleggingsrekeningen die nooit op de balans van het elektriciteitsdistributiebedrijf zijn opgenomen, en beleggingsrekeningen die eerst wel op de balans zijn opgenomen en vervolgens weer van de balans afgaan. Voor deze laatste groep wordt beoordeeld of aan de regels voor het niet langer op de balans verwerken van een actief, is voldaan. De regelgeving van IFRS en RJ verschillen in dit opzicht in diepgang. De RJ beperken zich tot de bepaling dat een actief niet langer in de balans wordt opgenomen indien de transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle rechten op economische voordelen en alle of nagenoeg alle voordelen van het actief aan een derde zijn overgedragen.¹⁴ De IFRS geven aan dat naar de specifieke bepalingen van IAS 39 over de 'derecognition of financial assets' wordt gekeken.¹⁵ Daarin worden de algemene bepalingen van de RJ die ook onder de IFRS van toepassing zijn, verder uitgewerkt voor financiële activa. De belangrijkste beoordelingen onder IFRS voor het vaststellen of een financieel actief niet (langer) op de balans wordt opgenomen, zijn de volgende:

- 1 Zijn de rechten op de kasstroom uit het actief verlopen?

Als de contractuele rechten op de kasstroom van een financieel actief zijn vervallen of verbeurd, wordt het financiële actief niet (meer) in de balans opgenomen.

- 2 Heeft de entiteit het recht op de kasstromen verkocht? Is het actief overgedragen?

Indien de contractuele rechten voor het ontvangen van de kasstromen door de entiteit zijn overgedragen aan

een andere partij, wordt de transactie als een overdracht gekwalificeerd. Dit is ook het geval indien de entiteit de rechten behoudt, maar verplicht is de te ontvangen kasstromen over te dragen aan een andere partij.

3 Heeft de entiteit een substantieel gedeelte van de 'risks and rewards' overgedragen?

Indien een substantieel gedeelte van de 'risks en rewards' van het eigendom van het financieel actief is overgedragen (zoals een onvoorwaardelijke verkoop), verwerkt de entiteit het actief niet (langer) in de balans.

Indicaties om beide soorten beleggingsrekeningen niet als een actief van het elektriciteitsdistributiebedrijf te verwerken, zijn¹⁶:

- De beleggingsrekening wordt door de investeerder in een trust ondergebracht, met als doel de investeerder te beschermen, en mag alleen aan de investeerder worden terugbetaald uit hoofde van het voldoen aan de leasetermijnen onder de sublease. Het bedrag dat op de beleggingsrekening wordt gehouden, ligt duidelijk boven de leencapaciteit van het elektriciteitsdistributiebedrijf.
- Na het rondgaan van de geldstromen bij het afsluiten van de CBL, vinden er nog slechts betalingen plaats die buiten het elektriciteitsdistributiebedrijf om gaan (mits de CBL niet voortijdig wordt beëindigd), zodat het elektriciteitsdistributiebedrijf per saldo geen liquide middelen meer ontvangt van of betaalt aan de beleggingsrekeningen. Hierdoor zijn de betrokken liquide middelen aan de zeggenschap van het elektriciteitsdistributiebedrijf onttrokken.
- Het elektriciteitsdistributiebedrijf kan uit hoofde van de CBL niet zelf betalingen verrichten of tegenhouden.
- Indien er een ontbindende voorwaarde voor de betalingen uit hoofde van de sublease vanaf de beleggingsrekeningen bestaat, is deze voorwaarde eigenlijk uitsluitend bedoeld om bij het elektriciteitsdistributiebedrijf een zuiver theoretisch risico van faillissement van de houder van de beleggingsrekeningen achter te laten. Dit is vergelijkbaar met een garantie. Dat risico wordt als zuiver theoretisch gekwalificeerd, omdat is afgesproken dat met de beleggingsrekening alleen risicovrije beleggingen worden gekocht, die voldoende liquide middelen zullen genereren om aan de leasetermijnen van de sublease te voldoen.
- Ook indien de overeengekomen koopoptie aan het einde van de subleasetermijn niet wordt uitgeoefend, worden de beleggingsrekeningen aan de investeerder respectievelijk de financiële instelling terugbetaald.

Het al dan niet in de jaarrekening van het elektriciteitsdistributiebedrijf verwerken van de beleggingsrekeningen, vraagt dus om een diepgaande beoordeling van de afspraken die met betrekking tot de beleggingsrekeningen zijn gemaakt in relatie tot de criteria om een financieel actief al dan niet in de balans op te nemen.

4.5 Verplichtingen

Nauw verwant aan het vraagstuk van het al dan niet op de balans opnemen van de beleggingsrekeningen, is het vraagstuk van de verwerking van de verplichtingen uit hoofde van de sublease. Op de vraag wat onder een verplichting die in de balans wordt verwerkt, wordt verstaan, geven IFRS en RJ hetzelfde antwoord. Een post van vreemd vermogen is een bestaande verplichting van de rechtspersoon die voortkomt uit gebeurtenissen in het verleden, waarvan de afwikkeling naar verwachting resulteert in een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen.¹⁷

In deze beoordeling is het van belang een onderscheid te maken tussen verplichtingen die nooit op de balans van het elektriciteitsdistributiebedrijf zijn terechtgekomen, en verplichtingen die dat eerst wel doen en er vervolgens weer afgaan. Voor deze laatste groep wordt beoordeeld of aan de regels voor het niet langer op de balans verwerken van een verplichting is voldaan. De regelgeving van IFRS en RJ verschillen ook in dit opzicht in diepgang. De RJ beperkt zich tot de bepaling dat een post van vreemd vermogen niet langer in de balans wordt opgenomen indien de transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot de post van het vreemd vermogen aan een derde zijn overgedragen.¹⁸ De IFRS geven aan dat naar de specifieke bepalingen van IAS 39 over de 'derecognition of financial liabilities' moet worden gekeken.¹⁹ Daarin worden de algemene bepalingen van de RJ die ook onder de IFRS van toepassing zijn, verder uitgewerkt voor financiële verplichtingen. Kort gezegd komt het erop neer dat een financiële verplichting van de balans wordt gehaald, indien deze is beëindigd. Dit is het geval wanneer een verplichting is afgewikkeld, geannuleerd of verlopen. Aan deze voorwaarde is voldaan indien een verplichting is afgewikkeld door een betaling aan de schuldeiser of wanneer de debiteur van de verplichting wordt ontslagen.

Een belangrijke indicatie om uit hoofde van de CBL geen verplichtingen van het elektriciteitsdistributiebedrijf in de balans te verwerken, betreft het niet

verwerken van de beleggingsrekeningen. Andere indicaties zijn²⁰:

- De verplichtingen van het elektriciteitsdistributiebedrijf uit hoofde van de CBL worden op een zodanige wijze uit de beleggingsrekeningen voldaan dat het elektriciteitsdistributiebedrijf zelf geen juridische of feitelijk afdwingbare verplichting heeft om de betalingen rechtstreeks te verrichten, voor zover er voldoende middelen op de beleggingsrekeningen staan. De conclusie dat er voldoende middelen op de beleggingsrekeningen staan, kan worden getrokken indien is afgesproken dat met de beleggingsrekeningen alleen risicovrije beleggingen worden gekocht, die voldoende liquide middelen zullen genereren om aan de leasetermijnen van de sublease te voldoen.
- Mits de CBL niet voortijdig wordt beëindigd, ontvangt of betaalt het elektriciteitsdistributiebedrijf na het afsluiten van de transactie geen liquide middelen meer uit hoofde van de transactie.

Voor het al dan niet opnemen van verplichtingen in verband met een CBL, is daarom een kritische evaluatie van de gemaakte afspraken noodzakelijk.

4.6 Risico's

Risico's uit hoofde van de CBL worden in de toelichting van de jaarrekening van het elektriciteitsdistributiebedrijf als een voorwaardelijke verplichting vermeld, zodra aan de voorwaarden voor die vermelding wordt voldaan. Dit houdt in dat er sprake is van:

- a Mogelijke verplichtingen als gevolg van gebeurtenissen tot en met balansdatum, en waarvan het bestaan afhankelijk is van het zich in de toekomst al dan niet voordoen van een of meer onzekere gebeurtenissen, zonder dat de verslaggevende entiteit daarop doorslaggevende invloed kan uitoefenen; of
- b Bestaande verplichtingen als gevolg van gebeurtenissen tot en met balansdatum, die echter niet in de balans worden verwerkt, omdat:
 1. het niet waarschijnlijk is dat de afwikkeling ervan resulteert in een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen; of
 2. het bedrag van de verplichtingen niet met voldoende betrouwbaarheid kan worden vastgesteld.²¹

Een risico dat in het bijzonder aandacht behoeft, betreft de opzeggingsvergoeding. Zoals in figuur 2 aangegeven, kan gedurende het bestaan van een CBL het verschil tussen aan de ene kant het bedrag van de beleggingsrekeningen en aan de andere kant het bedrag van de opzeggingsvergoedingen, aanzienlijk

zijn. Dit verschil kan oplopen tot een veelvoud van het bedrag dat het elektriciteitsdistributiebedrijf als vergoeding uit hoofde van het afsluiten van de CBL heeft ontvangen. De periode dat dit verschil een verlies voor het elektriciteitsdistributiebedrijf kan opleveren, belooft veelal een fors deel van de looptijd van de sublease.

De vraag rijst daarom of het splitsen van de netwerkactiviteiten en de overige activiteiten van het elektriciteitsdistributiebedrijf leidt tot de vermelding van een voorwaardelijke verplichting of wellicht zelfs tot het verwerken van een voorziening. Met betrekking tot de hiervoor genoemde elementen voor het bestaan van een voorwaardelijke verplichting, staat vast dat de CBL op een eerder moment is afgesloten en dat de hoogte van de opzeggingsvergoeding aan de hand van de overeenkomsten kan worden bepaald. Het opnemen van een voorwaardelijke verplichting in dit verband, zou betekenen dat er sprake is van een bestaande verplichting uit hoofde van de CBL met een meer dan zuiver theoretische, maar minder dan waarschijnlijke mogelijkheid dat die verplichting middelen van het elektriciteitsdistributiebedrijf vereist. Zodra de mogelijkheid waarschijnlijk wordt dat het elektriciteitsdistributiebedrijf een opzeggingsvergoeding moet betalen die uitstijgt boven het bedrag op de beleggingsrekening, wordt dat verschil als voorziening opgenomen en ten laste van het resultaat gebracht. Er wordt immers voldaan aan de vereisten van verwerken van een voorziening, namelijk het bestaan van een verplichting die waarschijnlijk leidt tot de uitstroom van een bepaalbare hoeveelheid economische middelen.²²

Belangrijke vraagstukken in dit verband betreffen daarom of en hoe een splitsing invloed heeft op het al dan niet moeten gaan betalen van de opzeggingsvergoeding.

4.7 Toelichtingvereisten

Hiervoor is op verschillende plaatsen ingegaan op de toelichtende informatie die over de verwerking van een CBL moet worden gegeven. Samenvattend omvat die informatie het volgende²³:

- a een beschrijving van de transactie, waaronder:
 1. het betrokken actief en enigerlei beperking in het gebruik ervan;
 2. de looptijd en andere belangrijke voorwaarden van de transactie;
 3. de transacties die met elkaar samenhangen, waaronder enigerlei optie; en
- b de toegepaste verwerkingswijze van een ontvangen vergoeding, het bedrag dat als bate is verwerkt gedurende de periode, en de post van de winst- en verliesrekening waarin dat bedrag is verantwoord.

5 Samenvatting en conclusies

De verwerking van een CBL in de jaarrekening van de onderneming die met een eigen actief in een dergelijke transactie meedoet, is complex. Een dergelijke samengestelde transactie kent vele honderden bladzijden aan afspraken, die in hun onderlinge samenhang moeten worden gezien in verband met de verslaggeving over de CBL. Belangrijke vraagstukken die in dit artikel worden behandeld, zijn:

- is er sprake van een CBL in de bedoelde betekenis omdat de onderneming het gebruik van het actief niet overdraagt;
- wat is de hoogte van de bate die wordt gerealiseerd en wanneer wordt deze bate in de winst- en verliesrekening verwerkt;
- blijft het actief al dan niet verwerkt worden in de balans van de onderneming;
- worden de beleggingsrekeningen en subleaseverplichtingen die ontstaan, al dan niet in de balans van de onderneming opgenomen; en
- wat wordt vermeld over de risico's uit hoofde van de CBL en worden wellicht zelfs voorzieningen in verband daarmee opgenomen.

In dit artikel is aangegeven hoe op basis van de afweging van de vele feiten en diverse omstandigheden per CBL de verwerking plaatsvindt. Gezien de omvang van de gemaakte afspraken, is het trekken van een snelle en eenvoudige conclusie niet mogelijk. Een CBL is heel ingewikkeld, ook vanuit het perspectief van de verslaggeving erover. ■

Literatuur

- International Accounting Standards Board (2007), SIC Interpretation 27 Evaluating the Substance of Transactions Involving the Legal Form of a Lease.
- Ministerie van Economische Zaken (2005), Gevolgen van splitsing voor kosten van Letters of Credit voor Essent en Nuon, <http://www.ez.nl/content.jsp?objectid=147229&informatietype=rapport&searchbase=10&searchpage=2>.
- Ministerie van Economische Zaken (2006), Bijlage bij de brief van 2 februari 2006 van de Minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer met kenmerk ET/EM/6009299, <http://www.minez.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=125440&idsname=EZInternet&isapidir=/gvisapi>.
- Raad voor de Jaarverslaggeving (2006), Richtlijnen voor de jaarverslaggeving – paragraaf 292.5 Samengestelde transacties met de juridische vorm van een lease-overeenkomst.

Noten

- 1 In Appendix A van SIC 27 van de IFRS en in Bijlage 4 van Hoofdstuk 292 van de RJ worden voorbeelden van diverse vormen en varianten van dergelijke transacties gegeven.
- 2 IFRS wordt door een Nederlandse onderneming bij de opstelling van haar geconsolideerde jaarrekening toegepast indien deze op een Europese beurs aandelen of schuldpapieren genoteerd heeft staan. Is dat niet het geval dan mag IFRS worden toegepast (zie artikel 2:362 lid 8 BW). Anders worden de bepalingen van Boek 2 Titel 9 BW toegepast waarbij de RJ een belangrijke kenbron zijn.
- 3 SIC 27.3 en RJ 292.502.
- 4 RJ 190.4.
- 5 RJ 190.401 en 190.402. Onder IFRS bestaan geen generieke bepalingen over de verwerking van samengestelde transacties. Wel wordt in specifieke regelgeving op dergelijke transacties ingegaan. Voorbeelden zijn IAS 11.9, IAS 18.13 en SIC 27.12.
- 6 SIC 27.1 en 27.5 en RJ 292.501 en 292.504.
- 7 IAS 18.20 en RJ 270.115.
- 8 Zie bijvoorbeeld Ministerie van Economische Zaken (2005).
- 9 SIC 27.8 en RJ 292.507.
- 10 SIC 27.10 onder (b) en RJ 292.509 onder b.
- 11 Vergelijk IAS 17.1 en RJ 292.101 en de definitie van een lease-overeenkomst, namelijk een overeenkomst waarbij de ene contractpartij (de lessor) het recht van gebruik van een actief voor een overeengekomen periode en voor een bepaalde vergoeding aan de andere contractpartij (de lessee) beschikbaar stelt (conform IAS 17.4 en RJ 292.102).
- 12 Zie SIC 27.10 onder (a) (i) en RJ 292.509 onder 1.
- 13 Framework 49(a) en RJ 115.102.
- 14 RJ 115.110.
- 15 SIC 27.14 verwijst in het bijzonder naar IAS 39.15-37 en IAS 39.AG36-52.
- 16 SIC 27.6 en RJ 292.505.
- 17 Framework 49(b) en RJ 115.102.
- 18 RJ 115.110.
- 19 SIC 27.14 verwijst in het bijzonder naar IAS 39.39-42 en IAS 39.AG57-63.
- 20 SIC 27.6 en 27.14 en RJ 292.505.
- 21 Vergelijk IAS 37.10 en RJ 252.110.
- 22 Vergelijk IAS 37.14 en RJ 252.201.
- 23 Zie SIC 27.10 en RJ 292.509.